

ULUSLARARASI
BEDİÜZZAMAN SEMPOZYUMU

— V —

**Rîsale-i Nur'a Göre
Kur'ân'ın İnsana Bakışı**

24-26 Eylül 2000 - İstanbul - TÜRKİYE

ISBN: 975-8719-04-1

Risale-i Nurlar'da Fen ve Dini İlimler

Bekim Agai (Araştırmacı)*

Önsöz

Genel olarak Müslüman Türkler'in çağdaş söylevlerine ve özellikle Said Nursi'nin takipçilerine baktığımızda, bilimin ve özellikle doğa bilimlerinin, onların dini söylevlerinde hatırı sayılır bir yeri olduğu açıkça görülür. Fakat gerek Türkiye içinde gerekse dışında bu konuda yayımlanan sayısız kitaba ve makaleye daha dikkatli bakıldığında, bilimin İslami inançtaki önemi ve dini irfanda bilimin yerinin ima edilmesi görüldüğünde bir şey apaçık ortaya çıkar.

Onların bilime bakış açıları ve bilimin onlar için önemi oldukça farklıdır ve pozitivist yaklaşım ile aynı değildir. Bu tarz bir söylev, bilime dîni bir eşanlam katıyor. Bilimsel çalışmalar bilim için olmamalı. Bilim bu şekilde anlaşıldığında, bilimsel çalışmalar dîni bir görev gibi yapılır, örneğin Allah rızası için. Bilim insanı çevreleyen doğayı açıklar, yani dîni bir bakış açısıyla; yaratılışı. Yaratılış hakkında bilgi edinmekle insanlar yaratıcı hakkında bilgi edinir, bu da dîni bir yükümlülük olarak görülmektedir. Bu tarz bir bilim anlayışı, Bediüzzaman Said Nursi tarafından şekillendirilmiş ve formülize edilmiştir ve günümüzün Türk toplumunda dindar Müslümanların üzerinde çok büyük bir etkisi olmuştur. Bir sonraki konuda dindar Müslümanların bilim üzerine çalışmalar yapması ve bunun bilimin toplumdaki rolü hakkındaki tartışmanın bir parçası olmasının güçlü bir sebebi olan Said Nursi'nin bilim ve doğa bilim anlayışı açıklanacaktır.

Nursi'nin düşüncelerinin tarihsel arka planı

Nursi'nin bu konudaki düşünceleri zaman ve yerden bağımsız olarak gelişmemiştir. Fakat yaşadığı zamanla ve yaşamı sırasında Müslüman dünyasına meydan okuyan tarihi değişimler ile yakın bağlantısı vardır. Bu değişimlerin en büyüğü Müslümanları materyalist ve bilimsel dünya görüşü ile yöneten yasama sistemlerinin kurulmasıydı. Bu sebepten dolayı Bediüzzaman Said Nursi'nin eserlerindeki bilim ve doğa bilimleri anlayışına dair yapılacak bir inceleme öncelikle Said Nursi'nin düşüncelerini açıkça ifade ettiği zamanlarda hakim olan farklı dünya görüşlerini mütalââ etmekle başlamalı. Osmanlı imparatorluğunun son dönemlerine ve ilk cumhuriyetçi döneme baktığımızda üç temel pozisyon ortaya çıkıyor. İlk ikisinin ortak yanı şu ki, ikisi de Batı'nın askeri, endüstriyel ve ekonomik alandaki üstünlüğünü itiraf etmiş ve bu alanlardaki geri kalmışlıklarını kabul etmişlerdi. Batı'da görülen bu üstünlüğün asıl kaynağı bilimin temelini oluşturduğu teknoloji idi. İmparatorluk güçlerine karşı özgürlüğün elde tutulması için gerekli görünen bilime değer kazandırılması ve devletin, toplumun ve enstitülerin modernleştirilmesi için olan önemi, Osmanlı imparatorluğunun ve sonrasında da Türkiye devletinin geleceği için büyük bir tartışma konusu olmuştur.

Bahsetmek istediğim ilk görüş Jön Türkler ve Osmanlı imparatorluğunun bazı dinî bürokratik kesimi tarafından savunulmuştur. Bunlar doğunun, güçlü ve gelişmiş bir devletin temeli olarak görünen bütün bilimlerde çok ileri gelişme içerisinde olduğunu kabul etmişlerdir, çünkü askeri güçler ve kanunlar bunlardan faydalanıyordu. Millettin maddi refahı ve Osmanlı'nın Batı'ya ve Batı'nın kredilerine olan bağılılığının sebebi olan ithalatı azaltmak için endüstriyel gelişime ihtiyaç vardı. Sonuç; Tanzimat döneminden beri sunulan Batı prensiplerinin kısmen benimsenmesi olarak görülüyordu. Dine, bilim ve doğa bilimlerinde nasıl bir rol verileceği sorusuna gelindiğinde, onlar bilim ve dinin ayrı iki konu olduğu düşüncesini benimsediler. Bu yüzden Batı'nın bilimsel yönden takip edilmesinin, milletin İslamî olarak sürdürülmesi gereken kültürel ve dîni yönelimlerine hiçbir etkisi olmamıştır.

Bu görüşler, orduda kumandan veya yüksek kademe sivil memur yetiştiren mekteplerin kurulmasına sebebiyet vermiştir.¹ Temelleri dîni yapı üzerine kurulan bir devlete hizmet ettikleri halde Batı'nın pozitivist bilimlerine dayanan tamamen laik bir eğitim almışlardı. Bu görüşün uygulanmasında da Japonya başarılı bir model olarak örnek alınmıştı.²

İkinci görüş ise Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucuları olan radikal batılılaştırıcılar tarafından kabul edilip desteklenmiştir. Onlar da Osmanlılı ataları gibi bilime dayalı olan teknoloji eksikliğini Batı'ya göre geri kalmışlığın ana sebebi olarak görmüşlerdir. Fakat onlar bilim ve din arasındaki ilişki hakkında farklı görüşlere

¹ Kocer, Hasan Ali, Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923), İstanbul 1991, s. 43.

² Mardin, Şerif, Religion and Social Change in Modern Turkey, Albany 1989, s.205.

sahiplerdi. Onlar dini ve bilimi özerk değil, birbiri ile bağlantılı kabul ediyorlardı. Onlara göre din ve din tarafından şekillendirilen kavramsal kalıplar, Osmanlı imparatorluğunun sosyal hayattaki geri kalmışlığının bir sonucu idi ve bilimsel düşüncenin önündeki temel engel idi. Din ve ona bağlı birimler toplum üzerinde etkili olduğu müddetçe, hurafelerin akıl üstünde hakim olacağını ve toplumun gelişmesini imkansız kılacağını iddia ettiler.³ Bilimi toplum ile bağlantılı olarak gördüler, bu yüzden de batılılaşma sadece bilimler üzerinde değil, fakat kültürel ve günlük yaşam dahil bütün sosyal alanlarda uygulanmalıydı. 1923 yılı ile başlayan yapısal reformlar sırasında, dinin toplumun ve günlük yaşamın oluşumundaki etkisi şiddetli bir şekilde azaltılmıştı. Devleti modernleştirmenin ve Batı'nın bilimsel düşünce şeklini modernizasyonun temeli olarak sunmanın tek yolu, dîni otoriteyi kavramsal kalıpları şekillendirmekten yoksun bırakmak için radikal bir şekilde dîni geçmiş ile bağlantıların kesilmesiydi. Dünya görüşüne hakim olan yeni örnekler materyalizm ve pozitivizm idi. Atatürk ile ilgili bir hikaye, belki gerçek olmasa da o zamanın ruhunu yansıtıyor. Bir gün Atatürk bir tekkeyi ziyaret eder. Tekkede bir lamba yanmaktadır. Atatürk, materyalizmin maneviyata üstünlüğünü göstermek için, dervişlere dua ederek lambayı söndürmelerini ister. Dervişler duaya başlar, fakat lamba sönmez. Sonunda Atatürk silahını çeker ve ateş ederek lambayı söndürür. Bu gibi hikayeler bize hikayede geçen insanlar hakkında bilgi vermese de, hikayeyi anlatanların düşünce şeklini ve materyalist bilimlerin lehinde kullanılan din karşıtı iddialar hakkında bize bir şeyler anlatmaktadır. Dinin eleştirilmesindeki temel iddia şudur, din bir etki üretemez, fakat bilim kesinlikle üretir.

Üçüncü görüş ise Atatürk devletin başına geçtiğinde dindar Müslümanlar tarafından savunuldu. Bilim dahil, Batı prensiplerinin uyarlanması millet ahlak ve güç bakımından düşüşünü durdurmadığı gibi arttırdığı iddia edildi. Bu durumdan dini değil, dinin yoksunluğunu sorumlu tutular. Cumhuriyetçi reformları çok eleştirdiler ve bu değişikliklerden sadece olumsuz sonuçlar çıktığını gördüler. Şu da belirtilmelidir ki, toplumda yeni kavramsal kalıpların uyarlanması, İslamî bilginin toplumdaki değerini azalttı ve sosyal hayatı tehdit etti.⁴ Yeni cumhuriyetçi kesim, anlayış düzeninin toplumu şekillendirmesinde bilim lehinde ve din aleyhinde münakaşada bulunurken, onlar dinin tarafını tutup Batı bilimini reddettiler. Onlara göre Batı bilimi din karşıtıydı, çünkü bu bilim batılılaştırıcılar tarafından tanıtıldığı gibi materyalizm ve pozitivism üzerine kuruluydu. Bu da açıkça anlaşılacağı gibi din karşıtı olarak algılanıyordu.⁵

³ Toprak, Binnaz, *Islamist Intellectuals: Revol Against Industry and Technologie*, Leiden 1981, s. 38.

⁴ Ahmed, Feroz, *The Making of Modern Turkey*, London 1994, s. 92.

⁵ Toprak, Binnaz, s. 237-257.

Yeni bilimsel olgular ve dine karşı yeni meydan okumalar

Materyalizm ve pozitivistizmin, bilimin İslamî toplumlarda oynadığı rol hakkındaki tartışmada eskiden olduğu gibi şimdi de kayda değer bir önemi olduğundan, bunlardan kısaca bahsedilmeli. Oxford İngilizce Sözlüğüne göre Materyalizm “ (...) Madde, maddenin hareketi ve değişimleri dışında hiçbir şeyin mevcut olmadığı fikridir; bunun yanında daha sınırlı bir deyişle, bilincin ve iradenin tamamen maddesel parçaların işlevine bağlı olduğu görüşüdür.”⁶

Bunun yanında Pozitivistizm “sadece pozitif gerçekler, objektif bağlantılar ve onları belirleyen kanunlar ile müşahade edilebilir olguları kabul edip, dîni ve metafizik düşünce mertebelerine bağlı bütün sebepleri ve temel kaynakları araştırmayı terk eden, bunun yanında; kolektif bir varlık olarak insanlığa tapan, bu felsefe üzerine kurulu dîni bir sistemdir.”⁷

O zamanlarda hakim bir olgu olan Darwinizm ile birlikte modern bilimin temeli olarak görülen bu iki ilke, dindar Müslümanların bu bilimlere karşı tavır almasının sebebi idi, çünkü bu ilkeler Tanrı'nın yaratılıştaki etkisini ve yönetici olarak evrendeki bütün işlerdeki rolünü inkar ediyordu. Dindar Müslümanların büyük bir kısmı için bilim taraftarı olmak dine karşı olmak demektir. Bu, din ve bilim arasında çıkan tartışmada, Said Nursi tarafından birleştirilen dördüncü bir görüşün tarihsel arka planıdır.

İlim ve din üzerine yapılan tartışmalara Said Nursi'nin katkısı, bilimin pozitif yönleri

Dindar bir Müslüman olmasına rağmen Said Nursi, ne bahsedilen üçüncü tarz görüşü savunuyordu, ne de ilk iki görüşü. Onu bilim ve dini bağdaştıran yeni bir görüşün kurucusu olarak betimleyebiliriz. Onun birden fazla anlama gelebilen bir bilim anlayışı vardı. Eserlerinde açıkça görülüyor ki Nursi, ülkenin ve bütün Müslümanların geleceği için doğa bilimlerinin önemini kavramış, fakat aynı zamanda bu bilimlerin İslamî inanç için doğurabileceği tehlikeleri de görmüştü. Eski Said, bilimin gelecekteki öneminin lehinde şevkli bir tavır sergilerken, Yeni Said daha eleştirel bir yaklaşım içindeydi. Fakat yine de kendi taraftarları için doğa bilimleri eğitiminin desteklemesinin önemini biliyordu. Bir eserinde şöyle der:

“Elbette nev-i beşer âhir vakitte ulûm ve fûnuna dökülecektir, bütün kuvvetini ilimden alacaktır. Hüküm ve kuvvet ise ilmin eline geçecektir.”⁸

Nursi, Osmanlı imparatorluğunu maddi ve manevi olarak sömüren imparatorluk güçlerine karşı durmak için bilimi tek çıkar vasıta olarak görüyordu. “Şimdi mak-sadımız, o silsile-i nurânîyi ihtizaza getirmekle, herkesi bir şevk ve hâşiş-i vicda-

⁶ Materialism, The Oxford English Dictionary, Oxford, C. IX, s. 466.

⁷ Positivism, The Oxford English Dictionary, Oxford, C. XII, s. 169.

⁸ Risale-i Nur Külliyyatı, C. 1, s. 107.

niye ile tarik-i terakkîde kâbe-i kemalâta sevk etmektir. Zira, ilâ-yı kelimetullahın bu zamanda bir büyük sebebi, maddeten terakki etmektir.”⁹

Burada, Said Nursi'nin ve modernleşme taraftarlarının bilim anlayışı arasında benzerlikler görüyoruz. Fakat Said Nursi'nin lisanında ve Risale-i Nur' da kulandığı mecazlarda bile bilim ve teknolojiye her yerde rastlıyoruz. O telgraf, gramofon, makineler...vb ile sıkça mukayeseler yaparak teknolojik gelişimin kendisi için önemini gösteriyor.

Bilimin olumsuz yönleri

Said Nursi bilimin Müslüman dünyasının geleceği için önemi konusunda oldukça şevkli olmasının yanısıra, bilimin doğudaki gibi değerlendirilmesi hususunda oldukça güzide ve eleştirel bir bakış açısına sahip. Öncelikle, onun görüşünde bilim ve felsefe asla dinin yerini dolduramaz. En iyi ihtimalle dine ilave olabilirler. “Yoksa, fen ve felsefe, san'at ve hikmet, o yolda beş para etmez. Onların ışıkları kabrin kapısına kadardır.”¹⁰ O, burada açıkça, bilimin dine üstün olduğu ve bu bilimsel dünyada dine gerek olmadığı görüşünü reddeder. Onun pozitif bilimlere karşı temel münakaşası, bu bilimler dine üstün oldukları iddiasını taşımalarına rağmen, Allah'ın temel sıfatlarını taşıyamadıklarıdır. Bir örnek vermek gerekirse yaratıcı olamazlar. O bilim adamları Allah'ın olmadığını ve bilimin her şeyi yapabileceğini düşünüyorlar. Nursi onlara karşı şu iddiada bulunuyor:

“Cenâh-ı Haktan başka, bütün esbab ve ulûhiyetleri ehl-i dalâlet tarafından dâvâ edilen âliheler içtimâ etse, bir sineği halk edemezler. Yani, sineğin hilkatî öyle bir mucize-i Rabbâniyedir ve bir âyet-i tekvîniyedir ki, bütün esbab toplansa, onun mislini yapamazlar, o âyet-i Rabbâniyeye muâraza edemezler, taklidini yapamazlar.”¹¹

Bu paragrafta Nursi, yaratıklar arasında en basit formda olduğu düşünülen sinek örneğini ayrıntılı olarak işliyor. Fakat basit olduğu halde hiçbir insanoğlunun bir sineği yaratma gücü yok. Ancak, sinek varolduğuna göre bir yaratıcısı olmalı. Nursi'ye göre bu, yaratıcının varlığına kesin bir delil. Sinek örneği ve yaratılışındaki hikmetler Risale'lerin diğer yerlerinde de görülebilir ve yaratıcıyı inkar edenlere veya insanoğlunun bu yaratıcı sıfatının yerini doldurabileceğini düşünenlere karşı her zaman için kuvvetli bir delil teşkil eder.

Nursi bunu bir çeşit putçuluk (şirk) olarak kabul eder, çünkü bu tutum Yaratıcıyı inkar edip, Yaratıcının sıfatları (Halkiyet, Kayyumiyet) ile başka şeyleri sıfatlandırıyor. Nursi'ye göre Yaratıcıyı tanımayıp, sebepleri yaratan gücü doğa olarak bilmek şirkdir. Nursi, pozitif bilimlerdeki bu yanlış anlayışı şu şekilde tasvir eder:

⁹ Risale-i Nur Külliyyatı, C.2, s. 1922.

¹⁰ Risale-i Nur Külliyyatı, C. 1, s. 11.

¹¹ Risale-i Nur Külliyyatı, C. 1, s. 727.

*"Değil tâbî' tabiat, helki matba'. Değil nakkaş, o helki bir nakıştır. Değil fâil, o kabildir. Değil masdar, o mistardır. Değil nâzım, o nizamdır. Değil kudret, o kâ-nundur. İradî bir şeriattir, değil haric-i hakikattar."*¹²

Nursi, Osmanlı İmparatorluğuna karşı açılmış bütün savaşlara, bütün yıkımı ve vahşiliği ile 1. ve 2. Dünya savaşılarına tanık olmuş biri olarak, Batı'nın bilim anlayışını bu savaşıların, yıkımın, insanlık dışı halin ve adaletsiz dünyanın sorumlusu olarak addediyor. Çünkü bu tarz bir bilim anlayışı Allah ile bağlantılı daha yüce bir amaca yönelik olmayıp, sadece kendine ve kendi kudreti için hizmet ediyor. Bu tutumunu haklı göstermek için kendi teorisini oluşturmuş durumda. Nursi der ki, Batı felsefesi ve bilimi, hayatı düzenleyici kaynağı kuvvette bulur, fakat İslamiyet için bu kaynak hakikattedir. Bu, bilim ve felsefe daha yüce bir ideale bağlı olmalı demektir. O, yaşamın bir savaş olduğunu söyleyen Darwinizmin sosyal yorumuna şiddetle karşı çıkar. Onun bilim anlayışı ve anlatımı günümüzün modern İslam söylevinde hatırı sayılır bir etki yapmıştır. Ona göre bilim ve felsefe, İslami prensiplere uygun bir şekilde tatbik edilmediğinde tehlikeli bile olabilir. O, bilimi Batı'dan ithal edildiği zaman bir tehlike olarak eleştirir. İslam ile birleştirildiğinde bilim zararsızca öğrenilebilir ve tatbik edilebilir.

Said Nursi'nin Batı biliminin olumlu ve olumsuz algılanması sentezi

Görüldüğü gibi Said Nursi, özellikle Yeni Said Batı bilimine oldukça eleştirisel yaklaşıyor, fakat bunun yanında bu bilimlere gelecek için çok önemli buluyor. Bu bilimler onun için o kadar önemli ki, Kastamonu'daki talebelerine öğretmenleri Allah'ın evrenin yaratıcısı olduğuna dair konuşmasalar bile, bu bilimlerin tahsilini yapmaları gerektiğini öğütler. Bu da gösterir ki o pozitif bilimlerin bir taraftardır.

Said Nursi'nin kendi tarafından yapılan son bir söz, bu konudaki konumunu açıklayacaktır. Avrupa'da tatbik edilen bilime dair bir eleştiriden sonra şöyle der: "Yanlış anlaşılmasın, Avrupa ikidir. Birisi, İsevîlik din-i hakikîsinden aldığı feyizle hayat-ı içtimaiye-i beşeriyeye nâfi san'atları ve adalet ve hakkaniyete hizmet eden fûnunları takip eden" Avrupa. Bu demektir ki, Bediüzzaman insanlığın yararına hizmet eden ve gerçek Hıristiyanlıktan ilham alan bir bilim türünü kabul ediyor, ki bu Avrupa'nın ilham kaynağı İslam'dır. İkinci Avrupa ise "*felsefe-i tabiiyenin zulmetiyle, medeniyetin seyyiâtını mehâsin zannederek beşeri sefâhete ve dalâlete sevk eden bozulmuş*"¹³ özelliktedir. Bu demek oluyor ki ilâhi prensiplere oturtulmamış bir bilim anlayışının kötü etkileri vardır.

Onun eleştirileri, Batılılar ve Türkiye'deki batılılaştırıcılar tarafından tatbik edilen materyalizmi ve tabiiyüncü bilim tarzına yöneliktir. Nursi pozitivist bilim anlayışının varacağı yere dair akıllarda hiç şüphe bırakmaz ve ona göre bu tip bir bilim anlayışı imansızlığa ve dalalete götürür. Fakat Nursi imansızlığa karşı

¹² Risale-i Nur Külliyyatı, C. 1, s. 321.

¹³ Risale-i Nur Külliyyatı, C. 1, s. 643.

çözümü mutasavvıflar gibi sadece dine yönelmekte bulmaz. Batı'nın bilimi ve uygarlığı, insanoğlu ve onun gücü üzerinde yoğunlaştığı gibi, insanoğlunun gideceği yola oldukça önem veren mutasavvıflar da toplumun gelişimine çok az ilgi gösteriyorlar. Nursi'ye göre tekkeler müridin nefsini kurtarmak için yeterli bir kurumdur, fakat başkalarının nefsini kurtarmak için yeterli değildir. Ona göre tekke başkalarına yakîn bir iman veremez, fakat bunun yanında mektepler iki amacı da yerine getirebilir.

Kesin bir iman için bilim

Demek ki Nursi, insanların iman etmelerini sağlamak için bir yol bulmaya çalışıyor, zira ona göre klasik İslami eğitim bugünün şartlarında bunu sağlayamaz. O, imana kesinlik kazandıran ve böylece dine hizmet eden, din ve bilimi birleştiren yeni bir tarz geliştiriyor. Nursi'ye göre Kuran'dan açıkça anlaşılacağı üzere insan Yaratıcı'sını tanımak için yaratılmıştır.

Zâriyat Suresi 56. Ayette şöyle geçer:

"Cinleri ve insanları ancak Bana iman ve ibadet etsinler diye yarattım."

Nursi insanın dini uygulamalar haricinde Allah'a nasıl hizmet edebileceği konusunda yeni bir fikir geliştiriyor. Nursi'nin bu ayeti tefsiri şöyledir:

"Bu âyet-i uzmanın sırrıyla, insanın bu dünyaya gönderilmesinin hikmeti ve gayesi Hâlık-ı Kâinatı tanımak ve Ona iman edip ibadet etmektir. Ve o insanın vazife-i fitratı ve farıza-i zimmeti, mârifetullah ve iman-ı billâhtır ve iz'an ve yakîn ile vücudunu ve vahdetini tasdik etmektir.

"Evet, fitraten daimî bir hayat ve ebedî yaşamak isteyen ve hadsiz emelleri ve nihayetsiz elemeleri bulunan bîçare insana, elbette o hayat-ı ebediyenin üssü'l-esası ve anahtarı olan iman-ı billâh ve mârifetullah ve vesilelerinden başka olan şeyler ve kemâlâtlar o insana nisbeten aşağıdır. Belki çoğunun kıymetleri yoktur." ¹⁴

Bu demektir ki marifetullah (Allah'ı tanımak) dini bir görevdir. Fakat marifetullah görevi nasıl yerine getirilebilir? Daha önce bahsedildiği gibi Nursi, marifetullahı edinmek için Tasavvuf yolunu bütün Müslümanlar için çözüm olarak görmez. Nursi'ye göre Yüce Yaratıcı hakkında bilgi edinmenin iki tür yolu var: 1. Kur'an-ı Kerim 2. Kainat kitabı.

Kesin imanın iki kaynağı

1. Kuran-ı Kerim

Nursi'ye göre Kuran insanlara peygamberlerin mucizelerini anlatarak ve tarihi olayları önceden bilerek insanları ilim edinmeleri için özellikle teknolojik alanda teşvik eder. Nursi bu görüşü ile ilgili birkaç Kur'an ayetini örnek gösterir. Örneğin **"Onlar için bir delil de, insan neslini dolu gemilerde taşımamız ve bunun**

¹⁴ Risale-i Nur Külliyyatı, C. 1, s. 891.

gibi daha nice binekleri onlar için yaratmış olmamızdır"¹⁵ ayet-i kerimesi tren yollarının önceden beyan edilmesidir. Bu, Kur'an tren yollarının geliştirilmesine işaret etmiş demektir ve bu şekilde hikmetini gösterir. İşte bu yüzden bilim Kur'an'ın bir parçasıdır ve Kur'an'ın hikmetlerinin görülmesi için ilim öğrenilmelidir. "Allah göklerin ve yerin nûrudur. Onun nûrunun misâli, bir lâmba yuvası gibidir ki, onda bir kandil vardır. Kandil de cam fânus içindedir. Cam fânus ise, inci gibi parlayan bir yıldıza benzer ki, ne doğuya, ne de batıya âit olmayan mübarek bir ağacın yakıtından tutuşturulur. Onun yakıtı, kendisine ateş dokunmasa bile ışık verecek kabiliyettedir. O nûr üstüne nûrdur..."¹⁶ ayet-i kerimesi ise Nursi'ye göre elektriğin önceden bildirilmesidir.

"Rüzgarı da Süleyman'a boyun eğdirdik ki, sabahtan bir aylık, öğleden sonra da bir aylık yol giderdi..."¹⁷ ayeti ise uçakların önceden bildirilmesidir. Kuran'daki bu gibi pasajlar ile Nursi, teknolojinin İslam ile uyumlu olmadığı görüşünün yanlış olduğunu, hatta teknolojinin İslam'ın bir parçası olduğunu gösterir. Teknoloji batıya ait veya İslam karşıtı değildir. Teknoloji İslam'ın ayrılmaz bir parçasıdır.

Bu sebepten dolayı Nursi zaman geçtikçe Kuran'ın gençleştiğini iddia eder. Bu da Kur'an zamanla daha anlaşılır bir hale geliyor demektir. Geçmiş olayların önceden bildirilmesinin yanında, Kur'an insanları, peygamberler ile verilen örnekleri takip ederek bilimsel çalışmalar yapmaları için teşvik eder. Nursi şöyle der:

*"Kur'ân-ı Hakîm, enbiyaları, insanın cemaatlerine terakkiyât-ı mâneviye cihetinde birer pişdar ve imam gönderdiği gibi, yine insanların terakkiyât-ı maddiye suretinde dahi, o enbiyanın herbirisinin eline bazı harikalar verip yine o insanlara birer ustabaşı ve üstad etmiştir; onlara mutlak olarak ittibâa emrediyor. İşte, enbiyaların mânevî kemâlâtını bahsetmekle insanları onlardan istifadeye teşvik ettiği gibi, mucizatlarından bahis dahi, onların nazirelerine yetişmeye ve taklitlerini yapmaya bir teşviki ısmam ediyor. Hattâ denilebilir ki, mânevî kemâlât gibi, maddî kemâlâtı ve harikaları dahi, en evvel mucize eli nev-i beşere hediye etmiştir."*¹⁸

Bu paragraf ile Nursi, Hz.Musa'nın (a.s) insanları su bulmaya, Hz.İsa'nın (a.s) insanları tedavi etmeyi, Hz.Süleyman'ın (a.s) endüstrinin temeli olan demiri işlemeyi, Hz.Nuh'un (a.s) gemi inşa etmeyi, Hz.Yusuf'un (a.s) saat yapmayı teşvik ettiğini gösterir. Bu paragrafta Nursi bu görüş ile ilgili bir çok örnek verir. Bütün bunlar bilimin bütün çeşitlerinden Kuran'da bahsedildiğini ve peygamberlerin örneklerini takip ederek onlar gibi insanoğlunun da bilim ile meşgul olması gerektiğini bildirir.

¹⁵ Yasin Suresi, 41-42.

¹⁶ Nur Suresi, 35.

¹⁷ Sebe Suresi, 12.

¹⁸ Risale-i Nur Külliyyatı, C. 1, s. 101-102.

2. Kainat Kitabı

Kuran'ın hikmetini tecrübe etmek ve peygamberleri takip etmek için ilim tahsil etmeyi insanlara özendiren Kuran pasajlarının yanında, ikinci bir alanda da bilim, Yüce Yaratıcı'ya kesin bir imanı sağlar. Bu, bilimin Nursi'nin deyişiyle "Kainat Kitabı"nı okumada oynadığı roldür. Nursi'ye göre bu kavramın kaynağı Kuran'dır ve bu kavramın izleri takip edildiğinde diğer İslam düşünürlerin de bu kavramı kullandığı görülecektir. İslam ilahiyatının tarihine bakıldığında bu konuyu en iyi bilenlerin, en çok tanınan temsilcisi İbni Arabi olan Vahdet-ül-Vücûd taraftarları olduğu görülür. Fakat Nursi, İbni Arabi'yi ve öğretisini eleştirir. Nursi, evrenin bütünüyle Allah'ın sıfatlarına ayna olması konusunda, İbni Arabi'den farklı sonuçlara varır. Bu bakış açısına göre (gerek çıplak gözle, gerekse araçlar kullanarak) yerde ve gökte görünen her şeyi kapsayacak şekilde evrenin gözlemlenmesi insanın imanına kesinlik kazandırabilir, zira insanın gözlemledikleri de ilahi sıfatlardır. Nursi, Hz. Muhammed'in inanmayanlara bir çok kez böyle mükemmel bir düzenin bir Rabb'i olmadan var olamayacağını göstermek için doğadaki bu düzeni gözlemlenmelerini istediğini anlatır. Nursi, Allah'ın sıfatlarının doğada görüldüğünden ve bu işaretleri görmezlikten gelen kafirlerin tutumlarından bahseden Kuran'daki pasajlardan sıkça söz eder. Nursi'ye göre dünya, Yaratıcı tarafından sergilenen eşsiz sanat eserleriyle dolu bir saraydır. Şöyle der:

*"İşte o saray şu âlemdir ki, tavanı, tebessüm eden yıldızlarla tenvir edilmiş gökyüzüdür. Tabanı ise, şarktan garba gündün çiçeklerle süslendirilmiş yeryüzüdür. O melik ise, ezel-ehed sultanı olan bir Zât-ı Mukaddesdir ki, yedi kat semavat ve arzı ve içlerinde olan herşey, kendilerine mahsus lisanlarla o Zâtı takdis edip tesbih ediyorlar. Hem öyle bir Melik-i Kadîr ki, semavat ve arzı altı günde yaratarak, Arş-ı Rububiyetinde durup, gece ve gündüzü, siyah ve beyaz iki hat gibi birbirini arkası sıra döndürüp kâinat sayfasında âyâtını yazan ve güneş, ay, yıldızlar emrine musahhar, zîhaşmet ve zikudret sahibidir."*¹⁹

Demek ki bu kitabın sayfalarını çalışmak marifetullah görevini yerine getirmek için önemli. Kastamonu'da geçen bir olay marifetullah yolunda Kainat Kitabı'nı gözlemlenme kavramını ayrıntılı olarak incelemek için iyi bir örnek teşkil eder. Said Nursi Kastamonu'ndayken bir gurup lise öğrencisi kendisine Yaratıcı'larını sormak üzere ziyaretine giderler, zira öğretmenleri onlara Allah hakkında bir şeyler söylememektedir. Nursi onlara tahsil gördükleri bütün bilimlerin devamlı olarak Allah'ı tanıttığını söyler. Onlara öğretmenleri değil, bilimin kendisini dinlemelerini öğütler. Bu, öğretmen inançsız olsa bile, bilim Allah'ı tanıtır demektir.

Fakat bilim öğrenciye bu bilgiyi nasıl verir? Nursi gözlemlenen bir işin onu yapan hakkında bilgi vereceğini iddia eder.

¹⁹ Risale-i Nur Külliyyatı, C. 1, s. 45.

"Meselâ, nasıl ki mükemmel bir eczahane ki, her kavanozunda harika ve hassas mizanlarla alınmış hayattar macunlar ve tiryaklar var; şüphesiz gayet maharetli ve kimyager ve hakîm bir eczacıyı gösterir.

"Öyle de, küre-i arz eczahanesinde bulunan dört yüz bin çeşit nebatat ve hayvanat kavanozlarındaki zîhayat macunlar ve tiryaklar cihetiyle bu çarşıdaki eczahanedен ne derece ziyade mükemmel ve büyük olması nisbetinde, okuduğunuz fenn-i tıbbi mikyasıyla, küre-i arz eczahane-i kübrasının eczacısı olan Hakîm-i Zülcelâli, hatta kör gözlere de gösterir, tanıturur." 20

Nursi bu görüşü daha bir çok örnek ile irdelemeye devam eder. Bu örneklerin biçimi eczane örneği ile benzeşir. Bu dünyadaki mükemmel denge gözlemlendikçe, böyle mükemmel bir düzeni yaratan Yaratıcı'nın varlığı da açıkça görülür. Bu dünyada görünen her şeyin Yüce Yaratıcı'sı Allah olduğundan, insan bilimsel bir formda bu dünya hakkında bilgi edinmekle imanını kuvvetlendirebilir. İnanmayan biri bile bu açık işaretleri okuyarak iman sahibi olabilir. İnsan tefekkür ederek İlâhi varlığı anlayabildiğinden burada hayvandan farklılaşır. İnsanın imanı bu ilahi sıfatları gözlemleyerek kuvvetlenebilir, ki insan bu şekilde meleklerden daha yüksek bir makama çıkabilir. Nursi'ye göre; bu, marifetullah edinmek bir dîni görevdir. Bu görevi yerine getirmek için insan dünyayı incelemelidir: *"Hakîm-i Ezelî, inâyet-i sermediye ve hikmet-i ezeliyenin iktisasıyla, şu dünyayı, tecrübeye mahal ve imtihana meydan ve Esmâ-i Hüsnâsına ayna ve kalem-i kader ve kudretine sayfa olmak için yaratmış."* 21 Bu durumda bilim imanı kuvvetlendirmek için bir araç konumuna gelir ve dîni sistem dışında kalamaz, ancak onun bir parçasıdır.

Nursi'ye göre mikro ve makro kozmos Allah'ın ayetleridir. Allah'ın ayetlerini mikro kozmosta gözlemlemek (ki bu Kainat Kitabını okumak demektir), Allah'ın ilâhi sıfatları olan makro kozmos hakkında bilgi edinmeye yardımcı olur. Bu, bu sıfatların varlığı kanıtlanabilir demektir. Risale'deki genel bir tema da gözlemlenebilen şeylerin düzenidir ki bu Ehad sıfatına dayanır. Düzen ilâhi birliğin delili olduğundan, böyle bir düzen sayısız âmirler ile mümkün olamaz.

• Dünya semâsı, bulutlarının ve gök gürültüsünün ve şimşeklerin ve yağmurların kelimeleriyle ve bütün bunlardaki faydaların işaretiyle,

• Yeryüzü, madenlerinin ve nebatlarının ve ağaçlarının ve hayvanatının kelimeleriyle ve bütün bunlardaki intizamın delâletiyle,

• Nebat ve ağaçlar ise, yapraklar ve çiçekler ve meyveler kelimatıyla ve bütün bunların muhtaç zevilhayata menfaatlarının tasrihiyatıyla,

• Çiçekler ve meyveler ise, tohumlarının ve kanatçıklarının ve çekirdeklerinin ve onlardaki acaib-i san'atın kelimatıyla,

• Çekirdekler ve tohumlar ise, bilmüşahede sümbüllerinin lisanesıyla ve habbeciklerinin kelimeleriyle,

20 Risale-i Nur Külliyyatı, C. 1, s. 954.

21 Risale-i Nur Külliyyatı, C. 1, s. 239.

Her bir nebat ise-tomurcuklarının inkişafı sırasında, müzeyyen çiçeklerinin ve muntazam sümbüllerinin ağzıyla yavrularının tebessümü hengâmında gayet vazih ve zahir bir surette görüldüğü gibi-ölçülü tohumlarının ve intizamlı habbeciklerinin kelimeleriyle, şekillerinin ve o şekiller içindeki renklerinin ve o renkler içindeki tadlarının ve o tatmaqlar içindeki güzel kokularının ve o güzel kokular -içindeki nakışlarının ve o nakış içindeki ziynetinin ve o ziynet içindeki boyasının ve o boya içindeki san'atın ve o san'at içindeki tevzinin ve o tevzin içindeki tanzimin ve o tanzim içindeki mizanın ve o mizan içindeki nizamın lisaniyla, Seni hamdinle tesbih ederler.²²

Sonuç

Sonuca varırken: Said Nursi'nin bilimin ve doğa bilimlerinin rolü üzerine yazdıklarının incelemesi şunu gösterir ki, Nursi bilimin ve teknolojinin insanlığın geleceği için önemini açıkça görmüştür. Onun bu görüşü Türkiye'deki bütün modernleşme yandaşları tarafından paylaşılmaktadır. O bilimi dinden ayrı görmez, ancak aralarında bağlar olduğunu görür. Bu sebeptendir ki, O pozitivist bilim anlayışının körü körüne takip edilmesini tehlikeli bulur. Bu, İslam'a zarar vermek demektir. Nursi, Müslümanlar ve bu zamanda varlıklarını gördüğü gerçek Hıristiyanlar için bir bilim anlayışı geliştirir. Dindeki bilimsel çalışmaların yerini gösterir ve İslam'ın bilime veya bilimin İslam'a karşı olduğu fikrine açıkça karşı çıkar. İslamî bir bakış açısı ile imanın kuvvetlenmesi için, deliller sunarak inanmayanların iman etmesini ve insanlığın maddi refahını sağlamak için bilim öğrenimi görülmelidir. Said Nursi'nin bilimi veya dini dışlamayan bu görüşü, bilime din içinde bir yer verdiği gibi, dindar Müslümanların bilim öğrenimi görmelerine de sebep olmuştur. Buna Bourdieu'nun anlatımıyla " Kültürel Başkent" denebilir, ki bu onların Türkiye'de bilimsel ve modern toplumun bir parçası olmalarını sağlamıştır. Onun bilim anlayışı, iman eden bir insanı imanını kuvvetlendirmek için şart olmayan dini otoritelerden azat etmiştir. Sadece inanan kişinin kendisi, ilmi ve çalışmaları ile kuvvetli bir imanı elde edebilir. Bu sebeptendir ki Nursi din namına geleceğin bilimsel dünyasına olumlu bakar ve şöyle tamamlar:

"Biz Kur'ân şakirtleri olan Müslümanlar, burhana tâbi oluyoruz, akıl ve fikir ve kalbimizle hakaik-i imaniyeye giriyoruz. Başka dinlerin bazı efradları gibi ruhbanları taklit için burhanı bırakmıyoruz. Onun için akıl ve ilim ve fen hükmettiği istikbalde, elbette burhan-ı akliye istinat eden ve bütün hükümlerini akla tespit ettiren Kur'ân hükmedecek."²³

²² Risale-i Nur Külliyyatı, C. 1, s. 747.

²³ Risale-i Nur Külliyyatı, C. 2, s. 1963